

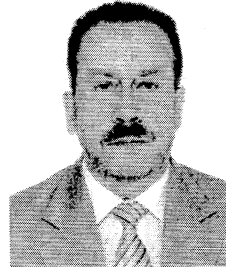
ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЕКТИ УКРАЇНИ З НАТО

Ця тема стосується досить важливої проблеми зовнішньої політики України – її інтеграційних проєктів з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО).

Особливість цієї статті – аналіз розвитку контактів і співпраці України з НАТО. Відомо, що Україна була серед перших країн, які відкрили дипломатичні місії при НАТО в 1997 році, а в 1998 році вона відкрила Військову місію по зв'язках. Українські військово-службовці працюють у Центрі координації партнерства, який розташований поряд з оперативним командуванням НАТО в Монсі (Бельгія).

У травні 1997 року в Києві відкрився Центр інформації та документації НАТО (ЦДІ). Роль центру полягає в координації інформаційної діяльності, яка спрямована на підтримку взаємовигідного партнерства України і НАТО і пояснення політики Альянсу широким колам української громадськості. Центр прагне розповсюджувати інформацію і сприяти обговоренню питань євроатлантичної інтеграції та безпеки через публікації, семінари, конференції та інформаційні академії для студентів і державних службовців. Більше того, Центр нещодавно відкрив ряд інформаційних пунктів у деяких областях країни.

У квітні 1999 року в Києві відкрито Офіс зв'язку НАТО (ОЗ), який очолює цивільна особа, і який повинен працювати безпосередньо з українськими офіційними особами, заохочуючи їх до цілковитого використання можливостей співпраці у рамках Хартії Україна – НАТО і програми партнерство заради миру (ПЗМ). Він активно підтримує зусилля України, спрямовані на реформування галузі безпеки і оборони, на посилення співпраці відповідно до Плану дій та сприяє контактам між НАТО і українськими властя-

**КРАПІВІН О. В.,
доктор історичних
наук, професор,
завідувач кафедри
міжнародних відносин
і зовнішньої політики**

*Донецький національний
університет*

**ВОЛОДИНА М. О.,
аспірантка**

*Донецький національний
університет*

ми на усіх рівнях. Офіс має у своєму складі військовий зв'язковий елемент, який тісно співпрацює з українськими збройними силами над питаннями участі в спільних навчаннях, тренуванні та миротворчих операціях під проводом НАТО. У серпні 2004 року було відкрито Офіс оборонної документації НАТО в Україні, завданням якого є поліпшення доступу до документації підрозділам і штабам, які беруть участь у заходах ПЗМ.

Короткотермінові заходи з поглиблення співпраці Україна – НАТО є наступними: зміцнення демократичних інституцій, оновлення політичного діалогу, активізація співробітництва в реформуванні сектору оборони та безпеки, посилення та спрямування зусиль у сфері публічної дипломатії та розширення допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних з соціально-економічними наслідками воєнної реформи.

Дана стаття продовжує попередні дослідження авторів¹.

У численних працях, присвячених питанням Україна – НАТО², на жаль, немає робіт, які б чітко підкреслювали необхідність відносин з Альянсом заради реалізації національних інтересів нашої держави. Навіть у ґрунтовному дослідженні під редакцією відомого фахівця з даних питань Г. Перпелиці³, не згадується про це. Прискіплива увага до головних напрямів проблеми і є завданням даної статті.

Протягом кількох років Україна утримувала в складі миротворчих сил під проводом НАТО в Боснії та Герцеговині піхотний батальйон, мотопіхотний батальйон та ескадрилью гелікоптерів. В операції під проводом НАТО в Косові взяли участь ескадрилья гелікоптерів та майже 300 миротворців, які продовжують служити в американському секторі спільному польсько-українському батальйоні.

Україна продовжує робити свій внесок у міжнародну стабільність і боротьбу з тероризмом, надаючи право на проліт над її територією силам, які розгорнуті в Афганістані в складі Міжнародних сил сприяння безпеці під проводом НАТО (МССБ), або в складі коаліційних сил під егідою операції “Енджорінг фрідом” під керівництвом США. Майже 1600 українських військовослужбовців було також розгорнуто в Іраку в складі багатонаціонального підрозділу під польським керівництвом в одному із секторів міжнародних стабілізаційних сил, до яких входять миротворці з країн-членів НАТО і партнерів.

Держави Альянсу вітали пропозицію України взяти участь в операції “Ектив ендевор” – військово-морській операції НАТО в Середземномор'ї, спрямованій на стримування і припинення дій терористів та захист від них. Обмін листами, підписаними Генеральним секретарем НАТО Япом де Хооп Схеффером і колишнім міністром закордонних справ України Борисом

Тарасюком у Вільнюсі 21 квітня 2005 року, допоміг встановити узгоджені процедури для участі України. Це проклало шлях для контактів на робочому рівні з метою обговорення планів інтегрування внеску України в операцію. Підтримка з боку України ще більше посилить співпрацю між НАТО і Україною в боротьбі з тероризмом і оперативну сумісність між збройними силами НАТО і України і додасть ще один конкретний елемент до значних внесків, які Україна робить в євроатлантичну безпеку.

Активна участь підрозділів Збройних Сил у міжнародних миротворчих операціях висунула Україну до складу найбільш активних у цьому відношенні держав світу. Ми готові й надалі рішуче боротися з тероризмом, розповсюдженням зброї масового знищення, іншими загрозами безпеці⁴.

Не зважаючи на очевидне падіння суспільного інтересу до тієї ролі, яку збройні сили та інші органи безпеки відіграють у демократичному суспільстві, динаміка останніх років продемонструвала, що ігнорування цієї сфери ризиковане для всіх держав. Як відзначив Ханс Борн, зміни в Європі змушують уряди бути більш скрупульозними і креативними щодо нагляду над усіма структурами безпеки⁵.

Співпраця з реформування галузі безпеки і оборони є надзвичайно важливою для поточної трансформації позиції України у сфері безпеки та залишається невід'ємним елементом її переходу до демократії. Після отримання незалежності в 1991 році та успадкування значної частини збройних сил Радянського Союзу, Україна перебуває в процесі створення і наступного реформування своїх збройних сил та інших елементів структур безпеки з метою приведення їх у відповідність до нових вимог клімату безпеки, умов демократії та наявних ресурсів. Україна звернулася до НАТО по допомогу в перетворенні великих збройних сил, створених на основі призову, на менші, професійні, більш мобільні збройні сили, здатні задовольнити потреби безпеки країни та брати активну участь у забезпеченні європейської стабільності і безпеки. У цьому контексті пріоритетом НАТО є посилення демократичного цивільного контролю над українськими збройними силами і поліпшення їхньої оперативної сумісності зі збройними силами НАТО.

Визнаючи важливість цього процесу, Альянс розширює практичну допомогу зі здійснення реформ у галузі безпеки і оборони. Спільна робоча група з оборонної реформи Україна – НАТО є головним центром співпраці з реформування галузі безпеки і оборони. Вона була створена в 1998 році під егідою Комісії Україна – НАТО для підтримки ініціатив у сферах відносин між цивільними і військовими, демократичного контролю над збройними силами, оборонного планування, політики, стратегії і концепції національної безпеки. Усі країни-члени НАТО і Україна беруть

участь у щорічних засіданнях Спільної робочої групи на вищому рівні під спільним головуванням помічника Генерального секретаря НАТО з оборонної політики і планування та заступника секретаря Ради національної безпеки і оборони України, на яких збираються високопоставлені офіційні особи з країн-членів НАТО і України. Раз на рік вона організовує неформальні консультації високого рівня з оборонної реформи і оборонної політики, в яких беруть участь міністри оборони України і держав НАТО, а також провідні експерти з питань безпеки і оборони.

Спільна робоча група з оборонної реформи дає Україні можливість скористатись досвідом і знаннями країн-членів НАТО і слугує каналом надання допомоги. Вона також є інституційною основою для співпраці з міністерствами і відомствами, які беруть участь у впровадженні реформи в галузі безпеки і оборони України. До головних аспектів співпраці увійшли допомога Україні з розробки нової концепції безпеки і військової доктрини, а також допомога в оборонному плануванні і складанні бюджету; скороченні збройних сил і конверсії; створенні сил швидкого реагування та професіоналізації збройних сил.

Реформування Збройних Сил України передбачає в контексті євроатлантичної інтеграції врахування також низки інших важливих аспектів:

1. Планомірної технічної модернізації з метою максимального наближення озброєння і військової техніки, насамперед зв'язку, до стандартів НАТО.
2. Збільшення стратегічної та оперативної мобільності військ (сил), створення більш гнучких систем управління, тилового забезпечення з метою підвищення спроможності щодо застосування військових підрозділів за межами національної території.
3. Удосконалення кадрової політики в напрямі підвищення ролі молодшого командирського складу і поступового збільшення частки військовослужбовців за контрактом.
4. Реформування системи військової освіти, оперативної та бойової підготовки⁶.

Спільна робоча група з оборонної реформи започаткувала ряд ініціатив, спрямованих на підтримку трансформації галузі безпеки в Україні, зокрема застосування Процесу планування і оцінки збройних сил в рамках ПЗМ на підтримку реформ в окремих секторах галузі безпеки України; надання допомоги в керуванні процесом оборонного перегляду; організацію круглих столів з Парламентом (Верховною Радою) України за участю експертів з НАТО та представників Парламентської асамблеї НАТО з тематики, присвяченої законодавчій програмі українського Парламенту; підтримку зусиль з посилення ролі цивільного персоналу в Міністерстві оборони та створення ефективної оборонної організації; ор-

ганізацію зустрічей з гармонізації двосторонньої допомоги Україні та різноманітних форм співпраці з українською Прикордонною службою, Міністерством внутрішніх справ і Міністерством з надзвичайних ситуацій. Отже, її діяльність не обмежується збройними силами або Міністерством оборони. Вона спрямована на підтримку реформ в усіх інституціях галузі безпеки.

Реформувати галузь безпеки і оборони України допомагає також участь у Партнерстві заради миру і Процесі планування та оцінки збройних сил в рамках ПЗМ, які дають можливість розробити спільні цілі розбудови таких структур і засобів збройних сил, які допомогли б Україні досягти оперативної сумісності з Альянсом. Участь України в інших заходах ПЗМ у рамках її Індивідуальної програми партнерства залишається стабільною і очікується, що з 2005 року вона щорічно буде брати участь у 400 заходах, зокрема в мовній підготовці, військових навчаннях і опрацюванні оперативних концепцій.

Надзвичайно значна допомога у виконанні проектів з демілітаризації надається через Цільовий фонд ПЗМ, який дозволяє окремим країнам-членам Альянсу об'єднувати свої добровільні фінансові внески і таким чином посилювати колективний вплив на процес демілітаризації. Перший такий проект, за впровадження якого відповідає Агентство НАТО з технічного обслуговування і постачання, завершився утилізацією 400 тис. наземних мін і став першим кроком у ліквідації українських запасів майже семи мільйонів протипіхотних мін. Провідною країною цього проекту була Канада, фінансову допомогу якій надали Угорщина, Польща і Нідерланди. Другий проект Цільового фонду ПЗМ, який полягає в знищенні 133 тис. тонн звичайних боєприпасів, 1,5 мільйона одиниць стрілецької зброї та інших озброєнь, розпочався у 2005 році. Перший трирічний етап проекту, розрахованого на 12 років, очолили Сполучені Штати. Це буде найбільший в історії проект такого типу у сфері демілітаризації.

Співпраця з Україною у сфері економічних аспектів оборони має два напрями: діяльність з перепідготовки та інституційний діалог, зосереджений на питаннях оборонної економіки, економічної безпеки та економічних аспектах перебудови оборонної промисловості євроатлантичної інтеграції.

У рамках діалогу в цій сфері підтримуються обміни досвідом з експертами з питань безпеки економічного розвитку, зокрема оборонних бюджетів і управління оборонними ресурсами та їх зв'язку з макроекономікою і перебудовою оборонної галузі. Проводяться курси з оборонної економіки, на яких розглядається увесь бюджетний процес від фінансового планування до фінансового контролю.

Управління економічними і соціальними наслідками оборонної реформи є головною сфе-

рою співпраці. За угодою з українським Національним координаційним центром, який відповідає за соціальну адаптацію звільнених у запас військовослужбовців, НАТО фінансує і впроваджує в Україні курси іноземних мов і менеджменту. Після початку Інтенсифікованого діалогу з Україною НАТО подвоїла ресурси, що виділяються на співпрацю у цій сфері.

Співпраця між військовими НАТО і України розвивається в рамках Військового робочого плану Україна – НАТО під егідою Військового комітету. Головна увага звертається на допомогу Україні досягти цілей оборонної реформи і доповнює військовим досвідом і знаннями роботу, яку виконує Спільна робоча група з оборонної реформи.

Військовий персонал НАТО також взяв на себе відповідальність за розробку правових рамок, які дозволили б НАТО і Україні розвивати оперативну співпрацю. До них належать Угода про статус збройних сил ПЗМ з додатковим протоколом, яка була ратифікована українським Парламентом 1 березня 2000 року і набула чинності 26 травня 2000 року. За цією угодою на учасників заходів ПЗМ не поширюються паспортно-візові вимоги та імміграційний контроль при в'їзді до країни, що приймає, та виїзді з неї. Це сприяє активізації участі представників України у військових навчаннях у рамках ПЗМ. Меморандум про взаєморозуміння щодо підтримки країни, яка приймає представників інших держав, ратифікований у березні 2004 року, спрямований на розв'язання питань надання цивільної та військової допомоги збройним силам Альянсу, які розташовані на території України або пересікають її транзитом у мирний час, під час кризи або війни. Меморандум про взаєморозуміння щодо стратегічних військово-транспортних повітряних перевезень було підписано в червні 2004 року. Це дає Україні можливість надавати НАТО важливу допомогу в перевезенні великогабаритних вантажів.

Різні заходи і військові навчання ПЗМ, які інколи проводяться і в Україні, дають змогу особовому складу збройних сил тренуватись у проведенні операцій з підтримання миру та отримувати безпосередній досвід співпраці з підрозділами країн-членів НАТО та інших партнерів Альянсу. Старші українські офіцери регулярно навчаються на курсах в Оборонному коледжі НАТО в Римі (Італія) та Школі НАТО в Обераммергау (Німеччина). Зв'язки з цими закладами допомогли створити новий багатонаціональний факультет в Академії оборони України⁷.

Співпраця між Україною і НАТО у галузі озброєнь зосереджена на вдосконаленні оперативної сумісності оборонних систем, що сприяє більш активній участі України в спільних операціях з підтримання миру. Співпраця у цій сфері розпочалась тоді, коли Україна приєдналася до програми

ПЗМ і почала брати участь у роботі дедалі більших груп з питань озброєнь, які зустрічаються під егідою Наради національних керівників з питань озброєнь – вищої установи НАТО, що визнає можливість співпраці між державами з питань оборонних замовлень, звертаючи особливу увагу на технічні стандарти. Подальшим розвитком співпраці у цій сфері займається Спільна робоча група з озброєнь, яка провела своє перше засідання ще у березні 2004 року.

Західні області України часто страждають від повеней. Держави НАТО та інші партнери допомагали нашій країні долати наслідки потужних повеней у 1995, 1998 і 2001 роках. З 1997 року відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння з питань цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій і готовності до катастроф основна увага співпраці зосереджена на допомозі Україні краще підготуватись до таких надзвичайних ситуацій і більш ефективно долати їх наслідки. Навчання ПЗМ, зокрема ті, що проводились у Закарпатській області України у вересні 2000 року, допомагають випробувати процедури надання допомоги з ліквідації наслідків катастроф. У 2001 році за участю сусідніх держав було розпочато проект з розробки ефективної системи попередження про повені та реагування на них у басейні річки Тиса. Навчання ПЗМ також допомагають розробляти плани і ефективні засоби долання наслідків інших природних катастроф, таких як лавини чи землетруси, або надзвичайних ситуацій техногенного характеру, пов'язаних з розливом токсичних речовин чи терористичних актів із застосуванням хімічних, біологічних, радіологічних або ядерних агентів.

Участь України в науковій програмі НАТО розпочалася в 1991 році. Додаткового поштовху вона отримала зі створенням Спільної робочої групи з наукової та екологічної співпраці. Протягом тривалого часу тільки Росія випереджає Україну за кількістю отриманих від НАТО грантів на наукову співпрацю. На додаток до застосування наукових розробок до боротьби з тероризмом і новими загрозами, відповідно до нового напрямку наукової програми НАТО, пріоритети України в цій співпраці включають інформаційні технології, біологію клітини і біотехнологію, нові матеріали, захист довкілля та раціональне використання природних ресурсів.

Екологічна співпраця зосереджена, зокрема, на екологічних проблемах оборонного характеру. Під проводом НАТО здійснюється низка програм у сфері науки і охорони довкілля, в яких беруть активну участь українські науковці. За сприяння НАТО в першій половині 2000 року в Україні розпочала роботу Інформаційна академічна мережа "Уран", за допомогою якої українські науково-дослідні інститути та університети отримують доступ до інформаційної мережі Інтернет й покращують якість цього доступу⁸.

У міру розвитку процесу Інтегрованого діалогу українському керівництву важливо переконати народ України в тому, що його амбіційна програма реформ і прагнення членства в НАТО слугують інтересам країни. Очевидно, що багато людей в Україні усе ще з підозрою ставляться до НАТО і асоціюють Альянс зі стереотипами часів “холодної війни”. Держави-члени Альянсу в рамках короткотермінових дій, узгоджених у Вільнюсі, запропонували свою допомогу українському керівництву в питаннях інформування суспільства про те, що таке сьогодення НАТО, і роз’яснення відносин між НАТО і Україною. Якщо заохотити людей подивитись на Альянс по-новому, вони зможуть зрозуміти, як НАТО трансформувалась після закінчення “холодної війни” і як, задля розв’язання нових завдань у сфері безпеки, вона розбудовує нові партнерства в євроатлантичному регіоні, зокрема будує стратегічні відносини з Росією. Українську громадськість також необхідно інформувати про хід діалогу і практичну, взаємовигідну співпрацю між НАТО і Україною, яка за останнє десятиліття склалась в багатьох галузях. Такий спільний досвід співпраці забезпечить міцні засади для подальшого поглиблення відносин між НАТО і Україною в майбутньому⁹.

Потрібно зауважити, що інтереси Альянсу пов’язані з Україною, зосереджуються у двох основних площинах – військовій і геополітичній. У військовій сфері для НАТО значимим, без сумніву, є виконання українською державою умов Договору про звичайні збройні сили в Європі, котре сприяло усуненню дисбалансу сил на континенті, що склався ще в період “холодної

війни”. Сюди також відносяться дотримання Україною заходів довіри і відкритості у військовій сфері, яке віднайшло втілення, зокрема, у ратифікації нашою державою Договору “Відкрите небо” у березні 2000 р. Дані кроки цілком відповідають інтересам Альянсу, зафіксованим у Новій стратегічній концепції НАТО.

Проте, попри усю важливість військової проблематики, пріоритетним є все-таки геополітичне зацікавлення Організації Північноатлантичного Договору Україною. Поза нею неможливе завершення політичного оформлення Європи. У процесі розширення НАТО Україна набуває для нього надзвичайного геостратегічного значення¹⁰.

Тобто, ми маємо в принципі схожу філософію європейської безпеки, знаходимося в одному регіоні, тісно співпрацюємо. На сьогодні можна стверджувати, що в контексті розширення НАТО – нинішнього і майбутнього – Україна змогла максимально забезпечити інтереси своєї національної безпеки.

Примітною рисою сучасної геополітичної ситуації в Європі є посилення уваги до України як до держави, від якої дедалі більше залежить стабільність чи нестабільність у Центральному та Східному регіонах континенту. Такий висновок не є перебільшенням¹¹.

Отже, стратегічну перспективу своєї національної безпеки Україна пов’язує із входженням у загальноєвропейську систему безпеки, саме тому вона активно розвиває стосунки з НАТО як найбільш дієздатною складовою цієї системи. Як невід’ємна складова частина Європи Україна має поступово рухатися у напрямі розвитку діалогу з метою вступу до Північноатлантичного альянсу.

ПОСИЛАННЯ

- 1 Див. зокрема: Крапивин А.В., Крапивина М.А. Трансформація глобальних структур міжнародної безпеки і Україна. – Донецьк-Луганськ, 2006; Крапивин А.В., Володина М.А., Годоров І.Я і др. Міжнародна і європейська безпека і Україна. – Донецьк, 2007; Крапивина М.О. Безпека шляхом розширення. Нова трансформація НАТО. – Донецьк, 2005; Крапивін О.В. Питання безпеки для України в процесі “другої хвилі” розширення НАТО // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі імені Т. Барановського. – Донецьк, 2005. – №2(26). – С. 74-79 та ін.
- 2 Див.: Ларраби Ф. Стивен. Сложная эквилибристика Украины // Survival JISS. Oxford University Press. – 1996. – Autumn. – P. 69; Udorenko G. European Stability and NATO Enlargement: Ukraine’s Perspective // NATO Review. – №6. – November. – 1995; Палій О. Україна: шлях до Європи через НАТО // Універсум. – 2003. – №7-10; Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти. – К., 2002; Гречанинов В. Україна іде в НАТО // Політика і час. – 2002. – №8; Пирожков С. Україна і НАТО // Політика і час. – 1995. – №6; Харченко І. Мадридські орієнтири // Політика і час. – 1997. – №8; Черноусенко О. Партнерство Україна – НАТО: Еволюція розвитку // Політика і час. – 2003. – №10; Стратегія розвитку України: теорія і практика. – К., 2002; Україна – НАТО: майбутнє в руках минулого. – К., 2004; Чаповська Л. Вступатимуть в НАТО не військові, а суспільство в цілому // Політика і час. – 2004. – №6; Пасховер А., Коберник К. Брат у воротах // Корреспондент. – 2007. – №28. – 21 лютого та ін.
- 3 Україна на шляху до НАТО. Через радикальні реформи до набуття членства / За ред. Г.М. Перепелиці. – К., 2004.
- 4 Стратегія розвитку України... – С. 10.
- 5 Флурі Ф. Розбудова безпеки і оборони. – С. 349.
- 6 Див.: Руснак І. У процесі воєнної реформи // Політика і час. – 2003. – №11.
- 7 Довідник НАТО. – Київ, 2006. – С. 223, 226.
- 8 Сучасний стан розвитку відносин України з НАТО // Україна – НАТО. – 2004. – №3. – С. 31.
- 9 Див.: Крапивин А. Україна – НАТО: новые реалии // Вісник інформаційного центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. – Донецьк, 2007. – Вип. 1(5). – С. 5-12; Його

ж. Україна – НАТО: методичні рекомендації для лекторів, студентів, аспірантів та викладачів // Вісник науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. – Донецьк, 2007. – Вип. 2(6). – С. 5-14 та ін.

¹⁰ Чаповська Л. Вступатимуть в НАТО не військові, а суспільство в цілому. – С. 26.

¹¹ Див.: Пирожков С. Україна і НАТО ... – С. 9.